

Olchváry-Milvius Attila (1894-1954)

Bajtársi Levél, XXXI. évf. 2. sz.
1978. októberi szám, 23-30. o.

Memorandum

a m.kir. Csendőrség tevékenysége és jogairól.
Tanulmány a Military Police részére 1952-ben
Németországban.

1.) A m. kir. Csendőrség megalapítása.

A m. kir. Csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett őrtestület az 1881. évi II. és III. törvénycikk alapján alakult meg azzal a rendeltetéssel, hogy Magyarországon — a főváros és nagyobb vidéki városok kivételével — vidéken az ország közbiztonsági szolgálatát ellássa.

Abban az időben Magyarország alkotmányos királyság volt. A fent említett csendőrségi törvényjavaslatot a magyar kormány nyújtotta be, mindkét Ház elfogadta és I. Ferenc József, Magyarország apostoli királya szentesítette. A törvény szigorúan alkotmányos úton jött létre és változatlanul az is maradt a II. Világháború végéig és sohasem vált párt-szervezetté. Ilyen katonailag szervezett biztonsági csendőrség, mint amilyen a magyar volt, a mai napig is létezik, pl. Franciaországban, Belgiumban és Hollandiában. (Maré Choussée)

2.) A M. Kir. Csendőrség jellegzetességei röviden.

a.) A csendőrség katonai jellege abban jutott kifejezésre, hogy tagjainak a csendőrségi eskü mellett a honvédségi esküt is le kellett tenni, alá voltak vetve a katonai törvényeknek és a katonai fegyelmi előírások érvényesek voltak rájuk (a csendőrtisztekre a honvédségi katonai becsületjogi eljárások is). Továbbá a csendőrség a honvédség kiképzési szabályai szerint nyert kiképzést, tagjai ugyanazokat a rendfokozatokat viselték, és ugyanolyan egyenruhát és rangjelzéseket hordtak, mint a hadsereg tagjai. A honvédségi szabályok áthelyezés, házasságkötés, nyugalmasítás szempontjából is érvényesek voltak a csendőrségre is. Csendőrtiszteknek ugyanazok a kötelességei és jogai voltak, mint a hadsereg egy tisztjének ugyanabban a rendfokozatban.

Katonai szervezete következtében a M.kir. csendőrségnek kettős alárendeltsége volt: minden személyes, fegyelmi és kiképzési ügyben a M.Kir. Honvédelmi Miniszter alá tartozott, másrészt azonban rendfenntartási, rendőrségi és gazdasági kérdésekben a Belügyminiszter alá volt rendelve. Ez a kettős alárendeltség 1881 óta de facto megszakítás nélkül a II. Világháború végéig fennállt.

b.) A M.kir. csendőrség sohasem volt valamilyen politikai rendőrségféle, hanem egyszerűen csak vidéki rendőrség, amely más rendőrségi

szervezettől csak katonai szervezete révén különbözött. Feladata volt, hogy a közigazgatási és jogi (igazságügyi) hatóságokat hivataluk ellátásában támogassa, utasításait végrehajtsa, ha szükséges, azokat megvédje, gondoskodjon arról, hogy azok feladataikat a közbiztonság és közrend érdekében elláthassák, az emberi élet, az egyéni tulajdon és egyéni szabadság stb. megvédése; biztosítani, hogy a törvényeket és rendeleteket betartsák, baleseteket elhárítani, balesetknél segítséget nyújtani, a törvény megszegői ellen a szolgálati szabályzat és a törvények szerint eljárni és az illetékes közigazgatási és jogi hatóságok utasításait végrehajtani. Természetes, hogy ilyen alapon a Csendőrségnek olyan törvénysértőkkel szemben is el kellett járni, akik politikai vétségek miatt estek a m.kir. büntetőtörvény alá (felségsértés, kémkedés, hatósági személyek megsértése, lázítás, az államhatalom erőszakos megdöntésére irányuló kísérlet, vagy az állami és szociális rend megdöntése, stb.)

Ugyanezt teszi a híres amerikai FBI is, anélkül, hogy bárkinek a kommunistákon kívül eszébe jutna azt politikai rendőrségnek bélyegezni, vagy pláne a Gestapóval, M.D.V.-vel, vagy más hasonló szervezettel összehasonlítani, és a világhírű Scotland Yardnak is megvan ez a „Special Branch”-e.

A Csendőrségnek 64 éves fennállása alatt sohasem volt hatóság-joga, csupán kimondottan végrehajtó szervezet volt. A csendőrségnek nem volt büntető törvénykezési joga, nem volt koncentrációs tábora, még egyetlenegy börtöne sem. Letartóztatott egyéneket 24 órán túl nem tarthatott fogva — ezt is csak 2 civil tanú jelenlétében tehetette — és a letartóztatottakat minél előbb át kellett adnia az ügyészségnek, nyomozó- vagy rendőrhatóságnak. A beszolgáltatottakat ezek a hatóságok a csendőrök távollétében jegyzőkönyvileg kihallgatták, abban az irányban is, hogy van-e panaszuk a csendőrségi eljárás ellen. A letartóztatás utáni 24 órában a foglyokat a község fogdájában, vagy veszedelmes bűnözőket a csendőrkaszárnya valamelyik szobájában kellett őrizet alatt tartani. Mindenkinek joga volt a Csendőrség ellen feljelentést tanni. A feljelentéseket a leggondosabban kivizsgálták és ha kiderült, hogy egy csendőr hatáskörét túllépte, visszaélt rendőri hatalmával vagy a szolgálati szabályzat ellen vétett, akkor az eset súlyosságától függően fegyelmi büntetéssel sújtották, vagy fegyelmi úton Haditörvényszék elé állították (békeidőben is) és elítélték; ha szükséges volt rangjától megfosztották, vagy a csendőrség kötelékéből kizárták. A Haditörvényszék tárgyalásai nyilvánosak voltak.

c.) A M.kir. Csendőrségnek csupán hivatásos tagjai voltak, állománya kizárólag önként jelentkezőkből egészült ki. A felvételi feltételek mind erkölcsi, mind fizikai egészségi tekintetben nagyon szigorúak voltak. Önkéntes jelentkezőkből mindig volt elég, úgyhogy a Csendőrség abban a helyzetben volt, hogy a legkiválóbb emberanyagot vegye fel soraiba. Az, hogy minden időben akadt elég önkéntes jelentkező a Csendőrséghez, annak a ténynek köszönhető, hogy a M.kir. Csendőrségnek tekintélye és népszerűsége nagy volt (természetesen nem a bűnözők körében, és nem azoknak a körében, akik a magyar polgári liberális-kapitalista állam és tár-

sadalmi rendet jobbról vagy balról akarták megdönteni). Ezenfelül a m. kir. Csendőrség zsoldja jó volt és így sokan élethivatásnak választották.

d.) A Csendőrség tagjainak — sem a legénységnek, sem a tisztikarnak — sem aktív sem passzív választási joga nem volt. A Csendőrség tagja nem lehetett tagja semmilyen politikai pártnak. A politizálás szolgálaton kívül is szigorúan tiltva volt, politikai beszélgetések szűk bajtársi körben sem voltak megengedettek és ugyancsak tiltva volt politikai gyűlésen vagy összejöveteleken való részvétel. Politikai jellegű összejövetelen a csendőrség tagjai még az illetékes helyi hatóságok képviselőjeként sem vehettek részt.

3.)

A Csendőrség működési hatásköre a magyar vidék volt, a falvak, és sohasem terjedt ki a fővárosra vagy más nagyobb vidéki városra. A fővárosban és a vidéki városokban a biztonsági szolgálatot egy nem katonai szervezetű rendőrség látta el. Ez a rendőrség a fővárosban mindig is állami rendőrség volt, vidéki városokban pedig városi rendőrség. Az 1918-as forradalom után minden városban állami rendőrség alakult.

A Belügyminiszter az 1881.-i II. törvénycikk alapján fel volt hatalmazva arra, hogy rendkívüli esetekben a városokban a csendőrséget, vidéken pedig a rendőrséget rendelheti segítségül. A gyakorlatban erre csak nagyon ritkán került sor, s csupán akkor, ha a csendőrségnek, vagy másfelől a rendőrségnek egy adott feladat ellátására nem volt elég ereje és kiegészítése szükséges volt. Ha a közbiztonság és a közrend fenntartása érdekében szükségesnek látszott, a Belügyminiszter a Hadügyminisztertől katonai alakulatok segítségét is kérhette a rendőrség és csendőrség támogatására.

A háború alatt a m.kir. csendőrségnek vidéki rendőrségi közbiztonsági szolgálatát úgy mint békeidőben el kellett látnia, azzal a különbséggel, hogy a feltételek, amelyek mellett a szolgálatot el kellett látnia, sokkal nehezebbek voltak.

A közönséges bűnözés mennyiségileg megnövekedett és hozzá társultak még a speciális, háború által előidézett bűntények: kémkedés, szabotázs, dezertálás, árulás, lázítás, vétségek a háborús gazdálkodás ellen, úgyszintén a kommunisták és szélső jobboldali pártok (nemzeti szocialisták) megnövekedett földalatti tevékenysége. Ezeket a nehéz, megnövekedett feladatokat a Csendőrségnek csökkentett létszámmal kellett el látni, minthogy állományának egy részét, tiszteket és altiszteket, mint harctéri csendőrségi személyzetet, a Honvédség rendelkezésére kellett bocsátania. A harctéri csendőrségnek ugyanazok voltak a feladatai, mint az amerikai M.P.-nek, azzal a különbséggel, hogy a m.kir. csendőrségnek sem a hadifoglyok, sem a megszállt területek civil lakosságával kapcsolatban nem volt semmi dolga. Szolgálatát teljesen a katonai rend és biztonságra szorítkozott a hadsereg kötelékén belül.

A Csendőrségnek nem voltak harci alakulatai kivéve egyetlen egyet (a galántai csendőr zászlóalj), amely fel volt szerelve úgy könnyű, mint nehéz gyalogsági fegyverekkel. Ennek a csapategységnek a rendelteté-

se volt, hogy a csendőrségi tartalékos kiképzést biztosítsa. Ezt az egységet a Hadseregparancsnokság az 1944. őszi budapesti harcok során bevetette. Ezen a csapaton kívül volt még néhány kisebb csendőrségi kiképzési egység, amelyek feladata volt az elsődleges csendőrségi feladatokra, a közrend ellátására szolgáló kiképzés. Ezek csak puskával, pisztollyal (nem géppisztollyal), bajonettel és karddal voltak felfegyverezve harci szolgálatra nem voltak, mégis 1944. nyarán, szorongatott helyzetekben, különösen a visszavonulási harcokban, magasabb német kommandók bevetésre rendelték. Minden ilyen esetben a magyar Belügyminiszter írásbeli tiltakozása következett, de legtöbbször eredménytelenül. Az oroszok előnyomulása következtében a csendőr őrsök 2/3 része elvesztette működési területét és az előnyomuló bolsevisták elől Nyugat-Magyarországra vonultak vissza. Előfordult, hogy ezek a kis egységek a visszavonulás során más ilyen egységekkel egyesültek s ugyanaz lett a sorsuk, mint előbb említettük.

5.)

A 4. pont alatt leírt körülmények és helyzet miatt attól kellett tartani, hogy a nagy erőfeszítéssel és anyagi kiadásokkal kiképezett csendőr személyzet a folytonos visszavonulási harcok közepette teljesen felmorzsolódik, amiért a magyar kormány elhatározta 1944 végén, hogy a csendőrségi keretegységeket és kiképzési egységeket Németországba helyezi át. Ilyen módon 5 körzeti parancsnokság került Németországba. 1945. márciusában kb. 50 tiszt és kb. 1000 legénységi állományú csendőr Németországban volt.

Ugyanebben az időben csendőrök és rendőrök családtagjai (feleségek, gyermekek, szülők, testvérek) és más civil lakosság is Németországba települt ki, mivel Nyugat-Magyarországon már nem volt hely számukra és akkor már számítani kellett Magyarországnak a vörös hadsereg által való előzönlésére, amelynek viselkedése semmiben sem különbözött Dzsingisz-Khan hordáitól és így a családokat a legsemmisüléstől meg kellett menteni. A csendőrség áttelepítésének célja tehát az volt, hogy őket a megsemmisítéstől megmentsék és a hadihelyzet esetleges előnyöbbre fordulásánál a megszabadított magyar területeken rendőri szolgálatra kéznél legyenek, továbbá, hogy a Németországba települt családok és civil lakosság segítségére legyenek, körükben a rendfenn tartási szolgálatot ismét ellássák és a németek esetleges túlkapásai ellen is megvédjék.

1945. március utolsó napjaiban valamennyi csendőri egység és személy parancsot kapott arra, hogy Magyarországot elhagyja. Nem is lehetett másképp, mivel a csendőrség tagjai katonai személyeknek számítottak és orosz fogságba kerültek volna. Nemcsak a hadsereg és a csendőrség, hanem a magyar Parlament, a közigazgatási és jogügyi hatóságok, vasút-igazgatóság, kórházak, stb. elhagyták akkor Magyarországot, ugyanúgy, ahogy a lengyelek tették 1938-ban.

A határ átlépése után minden központi irányítás és vezetés megszűnt. A magyar csendőrség tagjait a német hatóságok, különösen a Náci szervezetek ellenségesen fogadták, kifosztották és lefegyverezték. Mindez

1945. április első napjaiban történt. Ettől az időponttól fogva nem lehet már a magyar csendőrségről mint egységes szervezetről beszélni. A csendőrök lassan elszéledtek Dél-Németországban, hivatalos szolgálattal már nem tettek és csak mint civil személyek szerepeltek.

Nem ismerek egyetlenegy esetet sem, amelyben csendőregységek a nyugati hatalmak ellen küzdöttek volna és ezt teljesen kizártnak is tartom. Ellenben nem lehet tagadni, hogy egységek és egyes csendőr személyek, amelyek a magyarországi védekezési harcokban bevetésre kerültek 1944 végétől 1945 elejéig a vörös hadsereg ellen a fronton megtették kötelességüket és keményen harcoltak.

6.)

Voltak híresztelések, hogy a magyar csendőrség az 1944. okt. 15.-i államcsínyben, Magyarország kormányzója v. Horthy Miklós eltávolításában és a Szálasi regime felállításában résztvett, sőt oroszlánrésze volt benne. Ezt az összeesküvést elsősorban az akkori német követ Dr. Veessenmeyer és az SS vezetője Winckelmann német SS katonákkal és a csöcselékkel, amelyet a magyar nyilas-kereszties párt mobilizált, vitte keresztül. A magyar fegyveres hatalom részéről csupán egyetlenegy honvédcsapat (Bataillon) vett részt benne, és pedig ugyanaz, amelyet röviddel előtte pontosan mint legmegbízhatóbbat a kormány védelmére Budapestre rendelték. A Csendőrség főnöke, Faraghó Gábor tábornok éppen ebben az időben Moszkvában volt Horthy parancsára, hogy fegyverszüneti feltételekről tárgyaljon és a rangban egyik hozzá legközelebb álló helyettesét, Temesváry Endre vezérőrnagyot október 15-én a hatalom akkori képviselői letartóztatták és 3-4 napig fogva tartották.

Birtokomban van egy, a Főméltóságú Horthy Miklós kormányzó úr által 1950. februárjában sajátkezűleg írt levele, amelyben a m.kir. csendőrséget a legjobb magyar állami intézménynek nevezi és annak a reményének ad kifejezést, hogy Magyarország felszabadítása esetében a csendőrség valamennyi volt tagját, korra való tekintet nélkül a csendőrség állományába vissza kell venni. Én azt hiszem, hogy Horthy Miklós kormányzó úr most 5 évvel az események után teljesen tisztában van azzal, hogy kiknek köszönheti tragédiáját és semmiképpen sem nyilatkozott volna most így, ha akkor a magyar csendőrök részt vettek volna az október 15-i ledöntésében.

A magyar csendőrségnek csupán azt az egy szemrehányást lehetne tenni az eseményekkel kapcsolatban, hogy miért teljesítette szolgálatát az okt.15.-ét követő időben is az új kormány alatt. Ebben a tekintetben csak azt tette, amit minden állami intézmény, a hadsereg, a hatóságok, a rendőrség, törvényszék, Parlament, egyszóval az egész állami apparátus a helyén maradt és tovább teljesítette kötelességét. Nem szabad elfelejteni, hogy Horthy kormányzó mindenkit hűségesküje alól feloldott és hogy akkor csupán az a választása maradt mindenkinek, hogy vagy letenni az esküt vagy azonnali letartóztatással számolni. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az új kormány kínosan vigyázott arra, hogy az alkotmányosság látszatát megőrizze és a jogfolytonosságot megtartsa, hogy az

új kormány koalíciós kormány volt – 3 vagy 4 minisztere az előbbi kormánynak átlépett az új kormányba, akik nem voltak tagjai a nemzeti szocialista pártnak — és hogy a bolsevisták ágyúi Budapest kapui előtt dübörögtek. Ebben a helyzetben igazán senkinek sem volt kedve polgárháborúra.

1944. március 19-én Magyarországot Hitler csapatai — elsősorban SS és rendőri egységek — formálisan megszállták. Ezzel a nappal Magyarország elvesztette önállóságát. Minden minisztériumba, magasabb parancsnokságokra, rendőrségre, csendőrséghez a Nácik tanácsnokokat vagy összekötő tiszteket delegáltak, akik ettől fogva a helyzet igazi urai voltak és kezükben tartották a vezetést. A németek követelték a magyaroktól, hogy most már hozzáfogjanak a zsidókérdés megoldásához, vagyis a zsidóság kivetését Németországba vagy más olyan területre, amely német főhatóság alatt állt.

Ennek a követelésnek az alapján a magyar Belügyminiszter elrendelte a zsidó lakosság egybegyűjtését ghettókbá, továbbá vasúttal való továbbszállításukat a fent megjelölt helyekre. Mivel az akkori magyar kormány pártszervezetekkel nem rendelkezett, ennek a belügyminiszteri törvényerejű rendeletnek a végrehajtásával Budapesten a rendőrség, vidéken a csendőrség volt megbízva. Az akciót a Belügyminisztériumban Baky László és Endre László államtitkárok vezették. A végrehajtás felelőse Ferenczy László alezredes volt, akire a Belügyminiszter Kormánybiztosi jogkört ruházott rá. Jaross Andor belügyminiszter és ez a három ember felelősek a zsidó-kitelepítési rendelet kiadásáért. Mind a négyen halállal bünhődtek érte. Budapesten felakasztották őket. A rendőrség és a csendőrség csupán végrehajtotta a parancsot. Szolgálatuk abból állt, hogy a zsidó családokat lakásukból a ghettóba kísérték, ott őrizték, onnan a vasúti állomásra vitték s a szállításokat a magyar határig kísérték. A háttérben ott álltak mindenütt az S.D. sötét tekintetű funkcionáriusai gépfegyverrel, akik az egész szállítást kémlelték és ellenőrizték. A csendőrség ezt a számára sohasem ismert, teljesen szokatlan eljárást a maga számára is megszegényítőnek és lealázónak tartotta. Mégis végre kellett hajtania a parancsot, mivel semmiféle olyan jogi alap nem létezett, amelyiknek alapján a parancs teljesítése megtagadható lett volna.

Sajnos nem tagadható, hogy egyes esetek előfordultak, amikor csendőrszemélyek túllépték hatáskörüket és erőszakos cselekményeket, tettelegességeket követtek el. Ezekért személyesen kell a felelőséget viselniök és valóban azóta csaknem valamennyi halállal fizetett érte.

A zsidók Magyarországról való kiszállításával kapcsolatban néhány tény szeretnék itt megállapítani:

a.) az egész rendeletet a német Náci kormány kényszerítette rá Magyarországra. Az a tény, hogy az egész országot megszállták és a valóságban az ő kezükben volt az államhatalom, nyomatékot adott ennek a követelésnek.

b.) Az egész akció levezetése a Belügyminisztérium kezében volt, akik Ferenczyt bízták meg és nagyon széleskörű, teljhatalmat adtak neki.

c.) Az akció kiviteléhez nem az egész csendőrség, mint szervezet, hanem csupán egyes részlegei voltak bevetve. Nagyon sok tagja a csendőrségnek egyáltalán nem, vagy csak kis részletében vett részt benne. Így pl. a táborig csendőrség és a harctéri rendfenntartó szolgálatot teljesítő egységek távol voltak az egész akciótól és egyáltalán nem vettek részt benne. Ugyanez volt a helyzet valamennyi magasabb törzsnél és parancsnokságnál és a kiképzési egységek parancsnokságánál, valamint azon csendőrörsöknél, amelyek területén zsidók nem laktak, vagy olyanok is, akik az akció ideje alatt vagy szabadságon, vagy betegség miatt távol voltak. Voltak olyan csendőrörsök is, amelyek körzetében csupán 3-4 zsidó család élt. A miniszteri rendelet értelmében az őrsparancsnok szolgálati felszólítást kapott a körzeti hatóságtól, hogy ezeket a legközelebbi gyűjtőhelyre kísérje el. Ezt kellett megtennie s ezzel az ő szerepe a zsidók elleni akcióban véget is ért teljesen.

d.) Az egész 7-ik pontból és az a — c alatti alpontok alatt felsorolt körülményekből tisztán látható, hogy

I. A Csendőrség nem felelős a zsidók kiszállítására vonatkozó rendelet kiadásáért.

II. Az akció kivitelezésében csupán a csendőrség egyes részlegei és nem az egész csendőrség volt igénybe véve.

III. A rendelet végrehajtásában a kijelölt csendőrök csak abban az esetben felelősek, ha önhatalmúlag túllépték megbízatásukat, hatáskörüket és bűnösök törvényellenes erőszakos cselekmények elkövetésében.

Fentiekből csak egyetlen tárgyilagos, logikus következtetés vonható le, hogy nem lehet beszélni a Csendőrség kollektív felelősségéről vagy bűnéről.

Az a körülmény, hogy 1944 nyarán egészen indokolatlanul a zsidók erőszakos kiszállításának felelősségét a csendőrségre hárították, nem más, mint kirakati manőver. A M.kir. Csendőrség elleni gyűlöletnek a valóságban egészen más oka van. Ez a csendőrség kiengesztelhetetlen beállítása a bolsevik életszemlélettel szemben és a fáradhatatlan, kitartó és nagyon hatásos, törvényes eszközökkel folytatott küzdelme a magyar kommunista földalatti mozgalommal szemben a két világháború közötti időben és a II. Világháború alatt.

Ez az antibolsevista beállítás nem élesebb, mint pl. Mr. Churchillé, vagy John Edgar Hoover, az F.B.I. igazgatójéé, és néhány amerikai szenátoré. Az ő szerencsájuk csak az, hogy ők nem köztünk élnek mint D.P.-k, mert akkor velük is előfordulhatna, hogy a DP státuszuktól megfosztják őket.

Megjegyzés

Vitéz Temesváry Endre vörgey., a budapesti csendőr és rendőr karhatalmak pk-át 1944. X. 16-án hajnalban tartóztatták le, ki az Istenhegyi út 2. szám alatti Gestápo tanyán találkozott az irodájából ugyancsak elhurcolt vitéz Király Gyula ezds. a B.M. közbiztonsági főosztályának vezetőjével, kit különböző fogházakban tartottak XII.6-ig, mikor is kiszállí-

tották Németországba. Király ezredes Urat fogságából az amerikai csapatok szabadították ki.

A zsidó kérdés megoldását megelőzőleg a B.M. közbiztonsági főosztályára akarták bízni, de vitéz Király ezds. kijelentette, hogy „a zsidókérdés nem közbiztonsági kérdés”.

Erre a B.M. Endre László belügyi államtitkárt bízta meg a zsidóügyekkel. (Szerk.)

Gábor Áron

Az örökség

(Részlet az író „Túlélés”

c. 1978-ban megjelent könyvéből)

...Hátradólt az ülésen, azon gondolkozott, vajon meddig tart az esti program és mikor akad idő, hogy meglátogassa Debrecenben Péter bácsit, az öreg csendőrt, mert nehezen viszi nyolcvan fölött az éveket. Nem beteg, nem fáj semmije, éppencsak elég volt. Se a gyerekeitől, sem a rokonságától nem fogad el támogatást. Ha akad, aki hívja és megfizeti, szívesen felfürészeli és összehordja a téli tüzelőt. Ha nincs munkája, fűrészt és hasogató fejszójét élesíti. Inkább símogatja, mert húsz éve azok éltetik. Néhány hónapja, amikor nem járt ilyen „messze” még, úgy mondta, ez a nyugdíjam, öcsém. Ha az Isten a két karomat is erőben tartja, többre megyek, mint méltóságos címmel. Nem folytatta, hogy 1946-ban nyugdíjával azt is elvették, de ha megfellebezi, a nyugdíj egy részét visszakapja. Péter bácsi nem fellebbezett. Gondosan elpakolta ezredesi uniformisát, a kardot, a székely címert, a vitézi jelvényt és favágónak jelentkezett a debreceni Nagyerdőben. Éppen hatvanötödik születésnapját köszöntötte távolból a család. Egyik lánya Erdélyből, a másik Pestről és aki még élt a „nagyország” minden részéről. Mert senki sem futott el a vihar elől 1945-ben.

Karja úgy suhintott a fejszével, mint valamikor a karddal, vastag